

НАУКА В СИСТЕМІ ДОСЛІДНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Автор досліджує основні принципи, які обумовлюють розвиток вищої освіти. Вплив науки на освітянську діяльність полягає у оновленні змісту освіти, адаптації освіти до потреб економіки й суспільства. Якість підготовки фахівців та їх можливість реалізувати себе в усіх сферах економіки і суспільства залежить від ефективної реалізації наукового потенціалу університету.

Ключові слова: європейський освітній простір, наука і освіта, дослідницький університет, науковий потенціал.

Наука як галузь, що створює нові знання, та освіта як галузь, що гуманізує знання та забезпечує розвиток людини – стратегічні та пріоритетні галузі турботи держави і суспільства.

Становлення України як демократичної держави, консолідація в масовій свідомості базових національних інтересів – завдання вищої школи, які формують стабільність розвитку.

Основними принципами, які обумовлюють розвиток системи вищої освіти України є:

– створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підтримки;

забезпечення соціального контексту вищої освіти;

– адаптація системи вищої освіти України до норм, стандартів основних принципів світового простору вищої освіти.

Підготовка фахівців до роботи в сучасних умовах вимагає від вищої освіти не просто засвоєння суми старих знань, а й постійного створення, розповсюдження та використання нових.

Вплив науки на освітянську діяльність надзвичайно великий. Перш за все, це оновлення змісту освіти, а саме головне – адаптація освіти до потреб економіки й суспільства, вплив науки на науково-педагогічний потенціал університетів та їх функціонування, а також на відтворення кадрів для промисловості, науки і освіти.

Університети стають генераторами нових знань теоретичного й практичного спрямування. Це зумовлено характерними особливостями сучасного вищого навчального закладу як наукової установи. Зокрема, це:

1) здатність генерувати і забезпечувати трансфер сучасного знання;

2) орієнтація на наукові дослідження і розробки, насамперед на фундаментальні дослідження;

3) наявність системи підготовки фахівців з науковим ступенем;

4) високий ступінь інформаційної відкритості та інтеграції у міжнародну систему науки і освіти;

5) формування навколо особливого інтелектуального середовища та науково-технічного й економічного простору (наприклад, технопарки, різноманітні кластери) тощо.

Таким чином, на початку 21 століття значно підвищився вплив науки на суспільство.

Світовими лідерами у поєднанні навчальної та дослідницької діяльності є вищі навчальні заклади, які стали освітніми, дослідницькими та науково-виробничими комплексами, та тісно пов'язані з бізнесом і індустрією.

Виходячи із практики окремих країн та умов реалізації трициклової системи підготовки кадрів «бакалавр», «магістр», «доктор», повинен відбуватися об'єктивний процес поділу університетів на заклади, які надають університетську (академічну) освіту і заклади, котрі надають вищу професійну освіту.

Водночас, будуть формуватися в Україні такі вищі навчальні заклади:

дослідницькі університети, які переважно готують магістрів і докторів наук та проводять фундаментальні і прикладні наукові дослідження на світовому рівні;

університети, що готують бакалаврів, магістрів, докторів наук та проводять наукові дослідження на загальнонаціональному та регіональному рівні;

професійні університети, які готують бакалаврів і магістрів з певною кількістю спеціальностей та проводять наукові дослідження з окремих галузей.

Формат дослідницького університету як приклад інтеграції освіти і науки вже досить давно визнаний за кордоном і має там дуже добру репутацію. Сутність класичного дослідницького університету – інтеграція навчального процесу та фундаментальних наукових досліджень. На практиці це означає те, що в університетах вже важко розмежувати поняття «дослідження» «дипломна робота», «викладач» – «учений».

Необхідність здійснення наукової діяльності вищими навчальними закладами сприймається як аксіома, оскільки характерною особливістю вищої освіти є органічне поєднання навчального і наукового процесів. Це стосується як діяльності науково-педагогічного персоналу та студентів, так і змісту освіти.

Не потрібно забувати і про самоцінність нових наукових знань. Саме здатність їх творити і робить вищий навчальний заклад університетом у тому сенсі, як це розуміють в Європі та в усьому світі.

Як і в усьому світі, основним результатом у діяльності українських вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації при підготовці фахівців повинно бути отримання ними наукових знань, які відповідають сучасним вимогам суспільства та економіки України.

Якість підготовки фахівців та їх можливість реалізувати себе в усіх сферах економіки і суспільства безпосередньо залежать від наявності та ефективної реалізації наукового потенціалу університетів.

Тому, головною метою наукової та науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах України є наукове забезпечення підготовки студентів, аспірантів і докторантів.

Реалізація поставленої мети вимагає від Інституту повітряного і космічного права та масових комунікацій НАУ виконання основних стратегічних завдань наукової діяльності, а саме:

1) забезпечення проведення в Інституті фундаментальних і прикладних досліджень, створення нових технологій та досягнення інших результатів, які повинні стати базою і змістом навчання, джерелом і складовою інноваційних процесів;

2) підтримка існуючих та створення нових наукових шкіл;

3) вдосконалення методів, засобів і форм тематичного планування та конкурсного відбору проєктів наукових досліджень, механізмів втілення й використання наукових досягнень у навчальному процесі;

4) вирішення проблем оновлення та модернізації матеріально-технічної бази наукових досліджень та розробок;

5) вдосконалення засобів та форм інформаційного забезпечення наукових досліджень та інноваційної діяльності;

6) подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

7) забезпечення розвитку студентської наукової діяльності.

До кожного з цих напрямів у тій або іншій формі залучені студенти, які в процесі навчання самостійно виконують курсові роботи, дипломні та магістерські проєкти з елементами наукових досліджень.

Це приводить до реального підвищення рівня та якості знань студентів. У студентів завдяки самостійній науковій роботі формується певний рівень навичок, умінь та творчого потенціалу.

Викладач вищої школи завжди поєднував навчальну, наукову, методичну та організаційну роботу. Наукова робота є невід'ємною складовою його робочого часу. Ще у 1996 році відповідним наказом Міністерство освіти і науки дозволило вищим навчальним закладам самостійно встановлювати норми часу для наукової діяльності викладача.

Реально науковою діяльністю в університетах займається менше 20 % науково-педагогічних працівників.

Очевидно, що на певному етапі розвитку вищої школи було втрачено розуміння ролі і місця науки у підготовці фахівців з вищою освітою. Така ситуація вимагає негайної корекції, адже подальше ігнорування цього фактора неминуче призведе до руйнації вищої школи університетського рівня як інституту і та гальмуватиме розвиток суспільства.

Які мають бути перші кроки стосовно підвищення ефективності наукових досліджень в Інституті повітряного і космічного права та масових комунікацій.

По-перше, необхідно виробити механізми, які забезпечать підготовку висококваліфікованих фахівців з вищою освітою виключно через творчу науково-дослідницьку роботу. Кожен викладач Інституту повинен володіти методологією наукових досліджень і вже на цій основі виступати носієм знань з відповідної навчальної дисципліни.

По-друге, необхідно створити систему мотивації наукової та науково-методичної діяльності викладачів шляхом диференційованого підходу до визначення обсягу їх навчального навантаження.

Кафедра має стати науковим осередком, професор, викладач – дослідником, а студент – співвиконавцем наукового дослідження. А головне – це те, що студент буде отримувати найсучасніші знання в обраній галузі та засвоювати наукові методології їх отримання. Будь-яка сфера професійної діяльності сьогодні пов'язана із застосуванням новітніх технологій, що постійно оновлюються. Це зумовлює нагальну потребу в фахівцях нової генерації, які мають не тільки досконало володіти технологіями, але й здатних до оперативного сприйняття та аналізу нової інформації.

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру – основний шлях поповнення та оновлення професорсько-викладацького складу вищої школи.

Основним критерієм ефективності діяльності аспірантури і докторантури є якість і своєчасність захищених дисертацій за час навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі.

Існує і низка об'єктивних чинників, які заважають ефективному відбору до аспірантури (мала стипендія, відсутність житла, матеріального оснащення і т. п.).

Необхідно створити систему заохочення до наукової діяльності і обдарованих, і взагалі всіх студентів, зокрема шляхом направлення їх до цільової аспірантури, на стажування до провідних вітчизняних та зарубіжних університетів, залучення до виконання міжнародних грантів тощо.

Поглиблення таких підходів призведе до своєрідного структурування науково-педагогічного персоналу з подальшим формуванням власної наукової інститутської еліти. Таку систему роботи необхідно активно поширювати.

Ключовими питаннями вдосконалення системи підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації є ліквідація розриву між реальним процесом виконання наукових досліджень і підготовкою наукових кадрів через аспірантуру та докторантуру, демократизація процесу формування спеціалізованих вчених рад, експертних рад та підвищення їх відповідальності, забезпечення прозорості всіх процедур атестації, перенесення центру ваги на контроль діяльності спеціалізованих рад.

На наш погляд, концептуальні засади підготовки та державної атестації наукових і науково-педагогічних кадрів полягають у наступному:

1) право на організацію підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації надається виключно тим, хто постійно проводить наукові дослідження за державно-зареєстрованою тематикою та мають розвинуті наукові напрями досліджень у відповідних галузях знань;

2) докторантури, аспірантури та спеціалізовані вчені ради із визначеним науковим профілем і статусом створюються в наукових установах та вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, які здійснюють фундаментальні дослідження та науково-технічні розробки за державною зареєстрованою тематикою і мають у своєму складі відповідний науково-кадровий потенціал;

3) основною формою організованої підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації є аспірантура та докторантура.

Водночас залишаються невирішеними проблеми, які гальмують подальший розвиток наукових досліджень:

1) недостатня ефективність системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації;

2) надмірна роздрібність тематики наукових досліджень;

3) слабка оснащеність сучасним науковим обладнанням.

Таким чином, держава тільки тоді може розраховувати на перспективне майбутнє, коли в ній досягнуто розуміння необхідності зосередження зусиль на підвищенні ефективності використання наукового потенціалу.

Н. Б. Шуст

Наука в системе исследовательского университета.

Автор исследует основные принципы, которые обуславливают развитие стандартов высшего образования. Влияние науки на образовательную деятельность заключается в обновлении содержания образования, а также адаптация образования к потребностям экономики и общества, влияние науки на научно-педагогический потенциал институтов и их функционирования, а также на воспроизводство кадров для промышленности, науки и образования. Качество подготовки специалистов и их возможность реализовать себя во всех сферах экономики и общества зависит от эффективной реализации научного потенциала вуза.

N. B. Shust

Science in the Research University.

The author examines the basic principles that shape the development of standards in higher education. Impact of Science on the educational activity is to update the content of education, and adapting education to the needs of the economy and society, the impact of science on scientific and educational potential of the institutions and their functioning and reproduction of personnel for industry, science and education. The quality of training and the opportunity to realize themselves in all spheres of economy and society depend on effective implementation of the scientific potential of universities.